

ROELOF TEN NAPEL

1. *Zijn er nog stromingen?*

Moderne poëzie wordt nog altijd omschreven door een gebrek: poëzie is iets wat vroeger vormkenmerken had, nu niet meer. En zonder betere definitie valt men terug op iets als: wat poëzie is, wordt bepaald door de instanties die daarover gaan. In welk geval kritiek moet worden vervangen door een soort literaire sociologie, en een term als ‘stroming’ overbodig is.

Wat ontbreekt, is een manier om de vormloosheid van moderne poëzie niet als gebrek maar als kenmerk te begrijpen.

Ik ervaar als poëzie het moment waarop betekenis terugvalt in het materiaal dat haar mogelijk maakt. Het moment waarop ik, kijkend naar een portret, zowel een oor als een verfstreek zie, een oor *als* verfstreek zie. Het moment waarop betekenis (het beschrijven, uiten, vertellen, spreken, denken) de rest van een woord (haar klank, schrift, suggestie) niet meer overheerst. De verf wordt door de afbeelding niet uitgeput, taal bestaat voorbij de betekenis die ze articuleert. Er is een overschot. Onder poëzie versta ik het moment (in een tekst of ergens anders) waarop dat overschot zich laat gelden.

De verhouding van betekenis tot haar materiaal is lang begrepen in termen van vorm en inhoud, maar juist in poëzie blijft die scheiding niet overeind – en daar ergens zie ik de kans om ‘vormloosheid’ te zien als iets anders dan een gebrek. Maar hoe ziet een stroming eruit die zich niet meer laat herkennen door verwantschap in vorm?

3b./4./5. *Vormen de Nederlandse en Vlaamse poëzie een geheel? Zijn ze beïnvloed door buitenlandse poëzie? Hoe onderscheiden ze zich?*

Een dichter scheidt niet maar kneedt, zoals alle sprekers van een taal. Zelfs een moedertaal spreekt niemand van nature. Taal is geen bezit, ze wordt voortdurend toegeëigend; om te spreken en schrijven gebruik je iets wat al bestaat. Het materiaal dat we gebruiken om te spreken en schrijven (klank, schrift) is niet zomaar taal. Het losse, geschreven woord ‘war’, is dat Nederlands, Engels, Duits? Klinkt het Nederlandse ‘ver’ niet als het Franse woord voor ‘groen’? Een gedicht hoeft dat niet te negeren. In poëzie staan woorden op de drempel van hun taal. Wat zegt een gedicht me waarvan ik de moedertaal niet spreek? Kan ik het pas waarderen als ik die machtig ben? Wanneer ben ik dat? Mag ik zeggen dat ik het Nederlands machtig ben? Van wie? Welk Nederlands? Al het lezen is vertalen, alle poëzie is ‘buitenlands’, en geen gedicht is bestand tegen invloed van buitenaf, want poëzie zit niet aan de binnenkant van de taal.

Dus er is geen Nederlandse, of Vlaamse, of Nederlandstalige poëzie. Maar poëzie bestaat alleen op de fysieke plaatsen waar ze kan worden gelezen of gehoord – daar zie ik verschil. (Nederland en Vlaanderen hebben eigen tijdschriften en podia, maar die programmeren en publiceren niet uitsluitend van eigen bodem. Amsterdamse uitgevers zijn dominant, maar veel wezenlijke publicaties verschijnen bij kleine en Vlaamse fondsen. De prijzen lijken vaker naar Nederlandse dichters te gaan. Enzovoort, enzovoort.)

6. *Is er nog vernieuwing mogelijk?*

Hoe ziet dat eruit, een verzadigde kunst? Ik weet niet wat ik me daarbij voorstellen moet. De gedachte dat juist in onze tijd de poëzie is afgerond, klinkt in elk geval arrogant en/of naïef. Misschien ontstaat dat gevoel precies door het ontbreken van een kritisch begrip, doordat we vernieuwing steeds hebben begrepen als vernieuwing van *vorm*. Maar het verschil tussen twee gedichten is geen optelsom van kenmerken, formeel of inhoudelijk. Tussen elk tweetal gedichten bestaat een mengsel van verwantschap en afstand, iets dat niet neerkomt op een simpel onderscheid. Hoe vernieuwt dan het ene gedicht het andere?

Sinds ik het werk van Willem de Kooning en Helen Frankenthaler zag, komen sommige passages van Rembrandt anders op me over. Is Rembrandt nu een abstract expressionist? Ik zie hem in elk geval niet zoals voorheen. Zo vernieuwt zich de kunst misschien: anachronistisch. Meer als functie van de aandacht dan van de werken zelf. Ik ervaar iets als vernieuwend als het een aspect van de poëzie, dat altijd stil heeft meegespeeld, voortaan doet opvallen. Als ik het nieuwe steeds terugvindt in het werk dat al bestond.

7./9. *Is maatschappelijk engagement mogelijk? Noodzakelijk? Moet poëzie diversiteit vertegenwoordigen? Heeft een dichter baat bij de vele podia, bijvoorbeeld financieel?*

Ik hoop dat met 'de poëzie' niet het geheel aan uitgevers en instanties wordt bedoeld; ik ga in elk geval niet doen alsof de vraag of men wel of niet moet discrimineren het beantwoorden waard is. Als het slaat op het geheel aan gedichten, weet ik niet goed hoe een gedicht iets of iemand vertegenwoordigt. Het bewaart misschien een bepaald idioom, of wordt ontvangen in saamhorige herkenning. Daar ben ik niet voor of tegen. Sommige herkenbaarheid komt over als effectbejag, andere niet.

Om zijn dochter op te voeden en zich in te zetten voor de politiek, heeft George Oppen zijn pen meer dan twintig jaar neergelegd. Later zei hij: dat was misschien te lang. Maar hij schreef liever géén gedicht dan een slecht gedicht. Daaronder verstond hij een gedicht waarvan de boodschap eerder vastligt dan het schrijven zelf – gedichten die niet tijdens het schrijven ontstaan. Dat herken ik.

Voor het verspreiden van een mening komt op mij een bundel of optreden weinig efficiënt over – maar het morele leven omvat meer dan een stel meningen, een 'wereldbeeld'; in een gedicht kun je horen hoe een mening *klinkt*, en wat dat uitmaakt. Ik ken geen andere plaats waar zoiets kan worden verkend.

Sommig engagement van dichters, in of buiten hun werk, begrijp ik als verdediging: neoliberale politiek dwingt makers en instanties om de waarde van hun werk te rechtvaardigen in termen van economisch nut of maatschappelijke relevantie – en het is moeilijk jezelf niet terug te brengen tot de termen waarin je geforceerd wordt je werk te verdedigen. Dat zegt nog niks over het werk zelf. Er is een vraag die zeventig jaar geleden werd gesteld door Roland Barthes, en de

mogelijkheid van poëtisch engagement ligt voor mij in het verlengde van die vraag: Kan een schrijver politiek zijn *zonder het zelf te beweren*? Door het werk, niet de persoon.

10. *Verarmen of verrijken 'nieuwe' vormen als slam, spoken word en Instagramgedichten de poëzie?*

Ik ben er niet van overtuigd dat het om nieuwe *vormen* gaat. Niets weerhoudt je ervan op Instagram een Italiaans sonnet te plaatsen. Op de podia die ik bezoek loopt het voorgedragen werk sterk uiteen. Verder weet ik niet precies hoe poëzie zou kunnen worden verarmd.

8a. *Poëzie bereikt een minder groot leespubliek dan proza, heeft u daar een verklaring voor?*

Waarom zijn niet alle katholieken aan het bungeejumpen? Hoe kan het dat er ook niet-katholieke bungeejumpers bestaan? Waarom spelen niet alle hobbychefs klarinet?

8b. *Wordt er genoeg (kritische) aandacht aan poëzie besteed? Hoe goed is de kritiek?*

Cynthia Ozick maakt onderscheid tussen kritiek en recensies. Mede door zijn omvang geeft een recensie een *indruk*, de suggestie van een gedachte, een bondig oordeel. Daarmee is niks mis. De dagbladbespreking is een vorm van journalistiek: het houdt je op de hoogte van wat er cultureel zoal gebeurt. Van kritiek verlangt Ozick iets anders: die moet zoeken naar verwantschap *tussen* boeken. Ze noemt kritiek de infrastructuur van de literatuur, het weefsel dat ervoor zorgt dat er meer dan losse boeken verschijnen, elk van z'n eigen kwaliteit.

En kritiek is, denk ik, een vorm van genot. Ik lees boeken omdat ik ze mooi vind, omdat ze me trekken. Kritiek is een manier om met die schoonheid om te gaan – een manier waarvan ik geniet. Door beschouwingen lees ik anders, zie ik meer, kan ik langer blijven lezen. Als iemand dat niet nodig heeft, is dat prima.

Er verschijnen recensies van poëzie, die ik doorgaans leuk vind om te lezen. Moet kritiek op dezelfde plekken verschijnen? Ik zou eerder willen dat uitgeverijen meer critici de kans geven boeken te schrijven, waarin ze ruimte hebben om uitgebreid te zijn. Als een uitgever met een reeks kwam van boeklange essays over poëzie, zou ik me onmiddellijk abonneren.

2./3a./11. *Kunt u uw eigen werk positioneren? Leest u buitenlandse poëzie? Welke dichter is voor u het belangrijkste?*

Of ik zelf de beste persoon ben om mijn werk met dat van anderen te vergelijken weet ik niet, en ik beweer mijn invloeden niet te overzien – ik doe een poging.

Ik zou zeggen dat ik in vergelijking met tijdgenoten andere strofes maak. Ik herken me vaak niet in de manier waarop anderen hun regels afbreken, hun witregels gebruiken. Wat invloeden betreft, praat je al snel over vaders en moeders. Dat is me allemaal te straight.

Van de dichters die me dierbaar zijn, noem ik Paul Celan, Matsuō Basho, Emily Dickinson. De dichter bij wie ik steeds terugkeer, is Anne Carson. Haar werk is dwars en elegisch en grappig, en herinnert me eraan dat poëzie, naast alles, iets te maken heeft met plezier.